

«ЄВБАЗ» – ДЕЯКІ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

EVBAZ – SOME CULTURAL AND HISTORICAL ASPECTS

Братусь І. В.,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри образотворчого мистецтва, Київський університет ім. Бориса Грінченка (Київ, Україна), e-mail: kulturolog@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8747-2611

Михалевич В. В.,

кандидат культурології, доцент, доцент кафедри образотворчого мистецтва, Київський університет ім. Бориса Грінченка (Київ, Україна), e-mail: v.mykhalevych@kubg.edu.ua, ORCID ID: 0000-0003-4847-5833

Гунька А. М.,

викладач кафедри образотворчого мистецтва, Київський університет ім. Бориса Грінченка (Київ, Україна), e-mail: a.hunka@kubg.edu.ua, ORCID ID: 0000-0003-4455-1640

Bratus I. V.,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor, Department of Fine Arts, Kyiv University Boris Grinchenko (Kyiv, Ukraine), e-mail: kulturolog@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8747-2611

Mykhalevych V. V.,

Candidate of cultural studies, Associate Professor, Associate Professor, Department of Fine Arts, Kyiv University Boris Grinchenko (Kyiv, Ukraine), e-mail: v.mykhalevych@kubg.edu.ua, ORCID ID: 0000-0003-4847-5833

Gunka A. M.,

lecturer of the Department of Fine Arts, Kyiv University Boris Grinchenko (Kyiv, Ukraine), e-mail: a.hunka@kubg.edu.ua, ORCID ID: 0000-0003-4455-1640

Проаналізовано деякі аспекти історії площі Перемоги. Розглянуто історію «Єрейського базару», будівлі цирку та деякі інші питання. В статті подані спогади сучасників, історичні відомості та краєзнавчі спостереження.

Ключові слова: Київ, місто, історія, СРСР.

Some aspects of the history of Victory Square are analyzed. The history of the Jewish Bazaar, the circus building and some other issues are considered. The article presents the memoirs of contemporaries, historical information and local lore observations.

Keywords: Kyiv, city, history, USSR.

XX століття було надзвичайно важким в долі Києва. Безумовно, що місту довелося пережити чимало проблемних етапів, кожний з яких неминуче забирав людські життя, ламав життєві плани, зривав з місця сотні тисяч мешканців. Та це не було суцільне страждання – місто підіймалося з руїн, налаштовувало мирне життя та безперервно змінювалось. «Євбаз» – це символ мінливості часу, його невпинного поступу. Тут поєдналися давні традиції та сучасність, планова

економіка і приватне підприємництво, духовність і бездуховність XX століття. Саме деяким аспектам функціонування цього місця в минулому, будівлям на цьому місці, людям, що відійшли у вічність, присвячена ця коротка розвідка.

Для киян старшого покоління площа Перемоги часто мала назву Євбаз. Саме ця назва асоціювалася з найяскравішими спогадами дитинства – саме тут здійснювалися «заповідні» мрії про коника, іграшкову гармату чи новий картуз. Дорослі й діти поспішали сюди для «старту» і «накопичення» майнових статків. Дмитро Панов так оповідає в своїх спогадах про цю місцину, про продавців Євбазу: «На жаль, це цікаве різноплеке плем'я, що зберігає вікові традиції, незабаром майже повністю зникло зі сторінок історії Києва. Не знаю, в яку чергу запускали німці в Бабин Яр мого продавця і його дружину з дітьми, але сувора правда така, що судячи з усього так воно і було. Довелося жити в часи, коли тільки й встигав помічати, що сонечко світить, як і раніше, а з обличчя землі зникли, з якихось, часом не зрозумілим причин сотні тисяч, а то і мільйони людей. Немає більше Євбазу, давно немає його господарів. На цьому місці, що стало свідком їхньої трагедії, споруджений цирк, де кожен день сміються нові люди. Кожного разу, проходячи по асфальтовій площі біля цирку, я ніби знову чую голос Євбазу і бачу його людей, серед яких і я, в шинелі з блакитними петлицями і птахами різного розміру, молодий – двадцятип'ятирічний. Ці три роки, з 1934 по 1937 роки, сміливо можу назвати кращими роками мого життя... Про свої власні незліченні розстріли говорити було не прийнято. Стукачів ставало все більше» (з книжки «Росіяни на снігу. Доля людини на тлі історичної завірюхи»).

Саме ця територія була місцем постійних міні-спектаклів між продавцями та покупцями. До Євбазу площу Перемоги (таку назву вона носить з 1952 року) називали Галицькою. Та все ж з Євбазом більше традиція пов'язує універмаг «Україна» – там ми в чергах отримували радянські «смаколики» та купляли костюми–трійки пізнього СРСР. Та легенди Євбазу мали і «циркові» елементи – легенди (бувальщини) про вантажника-богатиря Йосипа (прізвищю Лампаданік). Наприклад, цей «Йосип приходив на Євбаз дуже рано з сильним похміллям, знімав картуза з якогось єврея (що виглядав солідно), піднімав однією рукою десятипудовий рундук і клав картуза під нього, попередньо підклавши газетку. Потім він звертався до власника шапки:

– Високоповажний пане, я перепрошую. Ви хотіли б отримати назад свою шапку, я хотів би отримати гривений для «поправки здоров'я». Я вважаю, що ми домовимся. Це ж базар.

На нього не ображались – це була «така традиція». Отримавши гроші, Йосип ввічливо дякував і повертав шапку. Та йшов «поправляти здоров'я» молодим молдавським вином» («легенда» з книжки Олександра Штейнберга та Олени Мищенко «Через Атлантику на ескалаторі»).

Проект цирку архітектора Володимира Жукова втілювався на території Євбазу в середині

п'ятдесятих років ХХ століття. Війна зруйнувала багато будівель, треба було все відновлювати. «Накладками» такого відновлення могло бути й невеличке клонування – кияни можуть побачити рідного брата свого цирку в Мінську. Безумовно, що «військова» доля архітекторів була складною – творчі люди працювали під внутрішнім і зовнішнім тиском. Діапазон архітектурної майстерні при цьому був доволі широким: клуби, корівники, бібліотеки, іподроми, адміністративні будівлі. Але цирк стояв особливим завданням. Його створював колектив із тісною співпрацею з фахівцями циркового мистецтва. Хто були ці архітектори, поєвнені проєктувальники, творці прикрас нашого міста? Так описується в книжці Олександра Штейнберга та Олени Мищенко «...і впала академія» Олександр Риков: «Доля його склалася доволі трагічно. До війни померла його перша дружина... Під час війни загинула друга дружина... Третій шлюб ... був випадковим і розлетівся. На фронті він був майором інженерних військ, будував мости, його шанували. Після зарплати він купляв в ідальні талони на 15 днів, міняв книжки в бібліотеці, відносив білизну в пральню... А на залишок грошей він купляв горілку і запивався з нею вдома зазвичай на три дні. Після цього на четвертий день він без запізнення приходив на роботу... і повідомляв всім про ... коліки».

Подібні проблеми були масові в ті часи. Внаслідок подібних хвороб часто призупинялася авральна робота. Тому до роботи над проєктом будівлі Київського цирку долучали молодих спеціалістів. В книжці Олександра Штейнберга та Олени Мищенко «...і впала академія» наводяться спогади одного з них. Спочатку він зрадів подібному проєкту. Але колеги йому поспівчували – вважалося, що важко працювати з В. Жуковим. Саме Жуков здійснював «авторський нагляд». Ось уривки сентенцій В. Жукова (він був, за спогадами, у доброму гуморі тоді): «Цирк – це не клуб якийсь. Цирк є цирк. Тут все складно. Треба з усіма поговорити: з клоунами, еквілібристами, акробатами, навіть з уніформістами. Ти з слонами і верблюдами розмовляв? Ні! А я розмовляв. Ти у мавп і морських слонів питав? А я питав. ... У всіх питав. ... Він (*Kio*) мені каже: «Мені треба розпилувати жінку на манежі на дві частини, а ти мені передбач лаз під сектором ... щоб вона могла пробігти і я міг спустити її під бій литаврів. ... Я передбачив такий лаз... Так прийшли електрики і проклали в ньому високовольтну лінію. Хай тепер спробує пролізти...».

Особливий погляд становить розкриття різноманітних постатей в житті Києва та увіковічення їхньої пам'яті. «Київські вулиці наповненні пам'ятними місцями. Саме на нашій землі було реалізовано за складних обставин багато викликів століття. Долаючи біль і втрати, значна частина нашого народу зуміла підняти вітчизняний рівень науки ...» [2, с. 50]. Персональний внесок кожного киянина неможливо дослідити, але найбільш знанні постаті заслуговують на ретельний розгляд.

Ми лише коротко торкнулися питань будівлі Національного цирку України, території «Свбазу». До 30–х років ХХ століття на місці цирку стояла перша побудована з заліза в Російській імперії церква з заліза (Церква Іоанна Златоуста). Ця церква була побудована на Галицькій площі у 1868–1871 роках. Проєкти належав інженеру Ніккельсу. Сутність проєкту полягала у використанні у якості будівельного матеріалу заліза. Саме залізо та типові проєкти з уніфікованими деталями мали значно пришвидшити побудову церков.

Урочисте закладання фундаменту відбулося в Києві на Галицькій площі 15 жовтня 1867 року. Саму церкву зібрали в Санкт–Петербурзі, потім знову розібрали та привезли до Києва. Та, як свідчать історичні джерела, було багато проблем з складанням церкви вже в Києві. Зокрема, інженер Ніккельс відмовлявся їхати в Київ здійснювати «шеф–монтаж». Пізніше він погодився та поїхав. Та по дорозі захворів і помер.

Церква знаходилася біля «Свбазу», постійними відвідувачами храму почасті стали торговці. В 1897 році вони зібрали 300 карбованців та придбали в Москві ікону Божої Матері. Та через проблеми з вентиляцією вологість всередині церкви була занадто високою, тому окремі його частини почали іржавіти. Влітку в церкві було дуже спекотно, взимку – навіть чотири пічки не могли її опалити на належному рівні. Та головною проблемою була іржа. «Зволікання могло бути небезпечно, ..., діставши потрібні 4 тисячі карбованців, приступив до ремонту. В результаті приміщення церкви трохи розширилося, всі п'ять куполів і пірамідальна дзвіниця заблищали золотом, а внутрішні і зовнішні стіни пофарбували в світло–сірий колір. Втім, і після цього в храмі було тісно. Тому незабаром сталося чергове розширення – 28 вересня 1914 року з нагоди його завершення митрополит київський Флавіон відслужив літургію» (<http://www.myjulia.ru/post/238043/>).

Зруйнована ця церква була в 1934 році (як і багато інших). Ми торкнулися лише деяких аспектів забудови площі Перемоги. Сподіваємося, що подальші розвідки розширять уявлення про сторінки історії Києва.

Список використаних джерел

1. Берлінський, МФ., 1991. 'Історія міста Києва', АН УРСР, Археограф. комісія, Ін–т археології, Ін–т історії України, Київ: *Наукова думка*, 314, [4] с.
2. Братусь, ІВ., Михалевич, ВВ., 'Історико–культурний аспект вшанування видатного авіаконструктора Олега Антонова в Києві', *Матеріали V міжнародної науково–практичної конференції «Перспективи розвитку сучасної науки»* (29–30 вересня 2017 року), с.50–52.
3. 'Історія Києва [Текст]': у 3 т., 4 кн.: [пер. з рос.], 1986–1987, АН УРСР, Ін–т історії; Голов. редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (голов. ред.) [та ін.], Київ: *Наукова думка*.
4. Кудрявцев, ЛО., 2007. 'Град над Борисфеном: ілюстрована історія вулиць і майданів Києва', Київ: *Вища школа*, 295, [1] с.
5. Ступак, ФЯ., 1998. 'Благодійні товариства Києва: (др. пол. XIX – поч. XX ст.): [монографія]', Київ: *Хреціатик*, 206, [2] с.
6. Цебро, ОВ., 2014. 'Соціально–побутове забезпечення населення міста Києва (1943–1945 рр.):' автореф. дис. ... канд. істор. наук: спец. 07.00.01 Історія України, *Міністерство освіти і науки України, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка*, Київ, 17 с.

References

1. Berlyns'kyj, MF., 1991. 'Istorija mista Kyjeva (History of the city of Kiev)', AN URSS, Arheograf. komisija, In–t arheologii', In–t istorii' Ukraï'ny, Kyi'v: *Naukova dumka*, 314, [4] s.
2. Bratus', IV., Myhalevych, VV., 'Istoryko–kul'turnyj aspekt vshanuvannja vydatnogo aviakonstruktora Olega Antonova v Kyjevi (Historical and cultural aspect of honoring the famous aircraft designer Oleg Antonov in Kiev)', *Materialy V mizhnarodnoi' naukovy–praktychnoi' konferencii' «Perspektyvy rozvytku suchasnoi' nauky»* (29–30 veresnja 2017 roku), s.50–52.
3. 'Istorija Kyjeva [Tekst] (History of Kiev [Text])': u 3 t., 4 kn.: [per. z ros.], 1986–1987, AN URSS, In–t istorii'; Golov. redkol.: Ju. Ju. Kondufor (golov. red.) [ta in.], Kyi'v: *Naukova dumka*.
4. Kudrjavcev, L.O., 2007. 'Grad nad Borysphenom: iljustrovana istorija vulyc' i majdaniv Kyjeva (Grad over Borysphen: an illustrated history of streets and squares of Kiev)', Kyi'v: *Vyshha shkola*, 295, [1] s.
5. Stupak, FJa., 1998. 'Blagodijni tovarystva Kyjeva: (dr. pol. XIX – poch. XX st.): [monografija] (Charitable associations of Kyiv: (other sex XIX – beginning of XX centuries): [monograph])', Kyi'v: *Hreshhatyk*, 206, [2] s.
6. Cebro, OV., 2014. 'Social'no–pobutove zabezpechennja naselennja mista Kyjeva (1943–1945 rr.) (Social–household support of the population of Kyiv (1943–1945))': avtoref. dys. ... kand. istor. nauk: spec. 07.00.01 Istorija Ukraï'ny, *Ministerstvo osvity i nauky Ukraï'ny, Kyi'vs'kyj nacional'nyj universytet im. Tarasa Shevchenka*, Kyi'v, 17 s.

* * *